

пацяшання, жарту і знявагі. Але, напэўна, і такі сродак выступае праявай прызнання, бо тыя, каму адмоўлена ў мянушцы, магчыма, не прызнаныя зусім.

Літаратура

1. Бірыла, М. В. Беларуская антрапанімія: структура ўласных мужчынскіх імён / М. В. Бірыла. – Мінск : Навука і тэхніка, 1982. – 320 с.
2. Обидные детские клички звезд: как дразнили зарубежных знаменитостей [Электронный ресурс] // Узнай всё. – Режим доступа: <https://uznayvse.ru/interesting-facts/obidnye-detskie-klichki-zvezd-kak-draznili-zarubezhnyh-znamenitostey.html/>. – Дата доступа: 18.03.2019.
3. Прозвища голливудских знаменитостей [Электронный ресурс] // Pikabu. – Режим доступа: https://pikabu.ru/story/prozvissha_gollivudskikh_znamenitostey_4140197/. – Дата доступа: 20.03.2019.
4. Самые нелепые прозвища знаменитостей [Электронный ресурс] // Peopletalk. – Режим доступа: <https://peopletalk.ru/article/samyie-zabavnyie-prozvischa-znamenitostey/>. – Дата доступа: 18.03.2019.
5. Шур, В. В. Беларускія ўласныя імёны: беларуская антрапаніміка і тапаніміка : дапам. для наст. / В. В. Шур. – Мінск : Маст. літ., 1998. – 239 с.

Назвы тканін у сучаснай беларускай мове: да праблемы паходжання

Ю. А. Казак
БДПУ (Мінск)

*Навук. кіраўн. – М. С. Ржавуцкая, канд. філал. навук, дац.,
Н. П. Лобань, канд. філал. навук, дац.*

Анотацыя. У артыкуле разглядаецца тэматычная група “назвы тканін” як частка тэкстыльнай наменклатуры. Паказваецца высокі ўзровень сістэмнасці дадзенай групы. Даследуецца этымалогія выбраных адзінак.

Ключавыя словы: тэматычная група; лексіка-семантычная група; тэкстыльная наменклатура; назвы тканін; этымалогія.

Назвы тканін у сучаснай беларускай мове, з’яўляючыся неад’емнай часткай тэкстыльнай наменклатуры, складаюць колькасна значную тэматычную групу. Разнастайнасць і багацце гэтай групы абумоўлена спрадвечна цеснымі эканамічнымі

і культурнымі сувязямі з краінамі як блізкага, так і далёкага замежжа. Павелічэнне асартыменту тканін абумоўлівала неабходнасць намінацыі новых рэалій, што адбывалася як шляхам запазычвання, так і за кошт унутраных рэсурсаў мовы. У наш час з прычыны інтэнсіўнага развіцця тэкстыльнай прамысловасці ўзнікаюць новыя віды тканін, якія патрабуюць спецыяльных назваў для новых рэалій і паняццяў: *гралекс, дэрмацін, нейлон*.

Лексікалогія як галіна мовазнаўства даволі актыўна распрацоўваецца сучаснымі лінгвістамі. Асноўнымі задачамі з'яўляюцца апісанне слоўнікавага складу мовы, выяўленне гістарычных заканамернасцей у працэсе яго развіцця. Вялікая ўвага надаецца апісанню тэрміналагічнай лексікі. Але вывучэнне лексіка-семантычнай групы “назвы тканін” не атрымала шырокай распрацоўкі ў беларускім мовазнаўстве. Рознаўзроўневая дыферэнцыяцыя адзінак дадзенай групы пададзена ў працы М. Санкевіч “Назвы тканін і іх адлюстраванне ў тлумачальным слоўніку”, некаторыя аспекты закранаюцца ў работах, прысвечаным дыялектнай лексіцы (Т. М. Казачэнка “Назвы ўзорыстых тканін (на матэрыяле ўсходнепалескіх гаворак)”), тэрміналагічнай лексіцы (Л. Я. Кавалёва “Англіцызмы ў тэрміналогіі сучаснай беларускай літаратурнай мовы”), запазычанням у беларускай мове (Т. А. Мальцава “Французскія запазычанні ў беларускай мове”) і інш.

Семантычнае поле “тканіна” ўключае ў свой склад толькі назоўнікі, якім уласціва намінатыўная функцыя. Таму аб'ектам увагі выступаюць толькі намінатыўныя адзінкі, што рэалізуюць семантыку ‘тканіна’ ў межах лексіка-семантычнай групы (ЛСГ); “лексемы аб'яднаны агульнасцю тыповай семантыкі: вырабы, атрыманыя ў працэсе ткацтва на ткацкім станку; матэрыя, матэрыял” [3, с. 45].

Ідэнтыфікатарам для назоўнікаў, што аб'ядноўваюцца ў ЛСГ “назвы тканін”, з'яўляецца семантычны кампанент ‘тканіна’, ‘сорт тканіны’ (‘гатунак тканіны’, ‘разнавіднасць тканіны’). З “Тлумачальнага слоўніка беларускай мовы” было вылучана 89 адзінак з такімі семантычнымі кампанентамі. У выніку аналізу характару архісемай было заўважана наступнае: 92% лексем дадзенай групы ўтрымліваюць архісему ‘тканіна’, 7% – ‘сорт (гатунак, разнавіднасць) тканіны’ і 1% – указаны абодва варыянты. З праведзенага структурна-семантычнага аналізу вынікае, што лексіка-семантычная група “назвы тканін” валодае высокім узроўнем сістэмнасці, адзінкі дадзенай групы характарызуюцца дакладным указаннем на дэнатат, што дасягаецца за кошт адлюстравання многіх семантычных кампанентаў у структуры дэфініцыі. “У тлумачэннях значэнняў слоў дадзенай групы адлюстроўваюцца такія дыферэнцыяльныя прыкметы, як матэрыял, што паслужыў сыравінай для вытворчасці, характар перапляцення ніцей, якасць вырабу, малюнка, фізічныя якасці тканіны. Для некаторых слоў істотнае ўказанне на колер тканіны, яе прызначэнне, а таксама на месца ўзнікнення і выкарыстання” [3, с. 46].

Лексічны склад беларускай мовы фарміраваўся на працягу многіх стагоддзяў і ў працэсе моўнай практыкі няспынна развіваўся і ўдасканальваўся. Адпаведна ў лексіцы беларускай мовы вылучаюцца словы спрадвечныя і іншамоўныя. Асноўным пластом лексічнай сістэмы беларускай мовы на ўсіх этапах яе гістарычнага развіцця з’яўлялася і з’яўляецца спрадвечная лексіка, якая вызначае яе самабытнасць, абумоўлівае асаблівасці сістэмнай арганізацыі мовы [1]. Але колькасная перавага спрадвечнабеларускай лексікі прасочваецца не ва ўсіх галінах лексікі. Так, у лексіка-семантычнай групе “назвы тканін” налічваецца 12 лексем, што адносяцца да спрадвечнабеларускай лексікі.

Побач са спрадвечна беларускімі словамі, якія складаюць той асноўны грунт, на якім развівалася і развіваецца лексіка беларускай мовы на працягу многіх стагоддзяў, у ёй існуюць словы, запазычаныя з іншых моў. Абсалютная большасць адзінак лексіка-семантычнай групы “назвы тканін” – запазычаныя. Гэта з’яўляецца доказам доўгачасовых і цесных сувязей беларускага народа з іншымі ў выніку культурнага і навуковага супрацоўніцтва. Запазычаная лексіка пранікла ў беларускую мову з іншых моў дзякуючы сацыяльна-эканамічным і дзяржаўна-палітычным кантактам народаў [1]. Самая вялікая колькасць назваў тканін у склад сучаснай беларускай мовы трапіла з раманскіх моў: французскай (*батыст, гінюр, марселін*), італьянскай (*балоння, марэнга, саета*) і мёртвай лацінскай мовы (*пліс, плюш, цырата*). Як заўважае Т. А. Мальцава, даволі часта запазычаныя словы ў беларускай мове замацоўваюцца з дадатковым, другарадным, значэннем, а не з асноўным (тэрміналагіруюцца або набываюць вузкаспецыяльнае значэнне). Так, напрыклад, у французскай мове слова “*velours*”, ад якога ў беларускай мове паходзіць назва вышэйшага гатунку драпу, аксаміту, плюшу, назва скуры для вырабу абутку, які нагадвае замшу – велюр, выкарыстоўваецца са значэннем ‘тканіна (аксаміт), аксамітстасць, далікатнасць’ [2, с. 62]. У беларускай мове, як і ў рускай і польскай, пераважная большасць запазычанняў лексіка-семантычнай групы замацавалася менавіта з другарадным значэннем. Таму можна зрабіць выснову аб тым, што менавіта гэтыя мовы сталі пасрэднікамі пры папаўненні лексічнага складу беларускай сучаснай мовы адзінкамі, што абазначаюць назвы тканін. Такім чынам, запазычаныя словы нясуць ў сабе рысы не толькі мовы-крыніцы, але і мовы-пасярэдніцы [2, с. 134].

Праведзены этымалагічны аналіз паказаў, што лексіка-семантычная група “назвы тканін” складаецца амаль на 90% з запазычаных лексем, 46 % з якіх – галіцызмы (*букле, крэндэшын, мадапалам, марселін, муар, мультан, нансук, панаксаміт*), 6 % – італьянізмы (*адамашка, балоння, марэнга, саета, вольта*), 3 % – лацінізмы (*пліс, плюш, цырата*), 9% – англіцызмы (*каверкот, кірза, малескін*), 5 % – германізмы (*віксацін, картуна, ледэрын, каніфас*), 5 % – персізмы (*бастон, вельвет*,

каверкот, кірза, корт, ласцік, малескін), 2 % – арабізмы (атлас, кумач), 3 % – русізмы (гралекс, лаўсан, сарпінка), 5 % – грэцызмы (аксаміт, дыяганаль, дэрмацін, кастор), па 1% запазычанняў з галандскай (брызент), стараіндыскай (кашмір) і цюркскіх (кісяя) моў; 13 % лексем – спрадвечнабеларускія словы (баваўнянка, бартоўка, ваішчанка, дзяруга, кітайка, набіванка, палатно, парусіна, паўсукно, плахта, рагожа, сукно).

Літаратура

1. Лексіка беларускай мовы паводле паходжання і сферы ўжывання [Электронны рэсурс] // Беларуская мова (прафесійная лексіка). – Рэжым доступу: <https://book.ggpek.by/belmoiva/teor/leksichnaya-sistema-belaruskaj-litaraturnaj-movy/leksika-belaruskaj-movy-pavodle-pakhodzhannya-i-sfery-zhyvann>. – Дата доступу: 21.05.2018.
2. Мальцава, Т. А. Французскія запазычанні ў беларускай мове / Т. А. Мальцава. – Мінск : БДУ, 2010. – 335 с.
3. Санкевіч, М. Назвы тканін і іх адлюстраванне ў тлумачальным слоўніку / М. Санкевіч // Роднае слова. – 2011. – № 11. – С. 44–46.
4. Тлумачальны слоўнік беларускай мовы : у 5 т. / АН БССР. Ін-т мовазнаўства імя Якуба Коласа ; пад агул. рэд. акад. К. К. Атраховіча. – Мінск : БелСЭ, 1977–1982.
5. Толковый словарь Ушакова [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://ushakovdictionary.ru/word.php?wordid=5250>. – Дата доступа: 21.05.2018.
6. Фасмер, М. Этимологический словарь русского языка / М. Фасмер. – М. : Прогресс, 1986 – 1987.
7. Шкраба, І. Самабытнае слова : слоўнік беларускай безэквівалентнай лексікі (у рускамоўным дачыненні) / І. Шкраба. – Мінск : Беларус. Энцыкл., 1994. – 72 с.
8. Этымалагічны слоўнік беларускай мовы. – Т. 1. – Мінск : Навука і тэхніка, 1978.